

УДК 37.13:373.3(091)[(410)+(430)]

Л. П. Поліщук,
кандидат педагогічних наук
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)
Ludmia--LP--144@rambler.ru

РЕОРГАНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ АНГЛІЇ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОСТОРУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто радикальні зміни у системі професійної підготовки майбутніх учителів Англії, які зумовлені такими зовнішніми чинниками, як інтеграційні процеси у галузі педагогічної освіти, що спрямовані на створення єдиного європейського простору освіти, та передбачають координацію стандартів підготовки вчителів в Англії з країнами Європейського Союзу, запровадження єдиних вимог до професійної підготовки майбутніх учителів, співпраці закладів педагогічної освіти Англії з аналогічними в інших країнах Європейської спільноти.

У кінці XX – на початку XXI ст. в Англії бурхливо відбуваються процеси оновлення та вдосконалення змісту, форм і методів професійної підготовки вчителів, у тому числі й учителів початкової школи. Реформування системи підготовки майбутніх учителів початкової школи триває у зв'язку з впливом зовнішніх чинників, до яких ми відносимо: посилення доцентрованих тенденцій, входження в освітній простір Європи, здійснення модернізації освітньої діяльності в контексті європейських вимог до підвищення рівня підготовки вчителів. Для вирішення цієї проблеми необхідно прослідкувати вплив цих чинників на розвиток і формування системи професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи Англії з урахуванням Європейського виміру освіти.

Дане питання розглядалося у працях Г. М. Алексевич [1], А. В. Парінова [2], А. А. Сбруєвої [3] та ін. Ці автори проаналізували чинники утворення та розвитку сучасної системи професійної підготовки майбутніх учителів Англії.

Метою даної статті є аналіз зовнішніх чинників які вплинули на реорганізацію системи професійної підготовки майбутніх учителів Англії.

У кінці XX – на початку XXI століття у Європі було прийнято і затверджено низку документів [4-6], у яких визначаються стратегії розвитку системи професійної підготовки вчителів у XXI столітті. Розглянемо найважливіші з цих документів більш докладно.

Першим важливим документом, у якому йшлося про розробку єдиної стратегії в професійній підготовці майбутніх учителів, став "Меморандум про вищу освіту в країнах ЄС" (1991) [7]. У цьому документі наголошується на необхідності підвищення рівня професійної підготовки майбутніх учителів, і задля цього "кожен студент має набути досвіду у різних освітніх системах країн ЄС" [7].

Нова трансєвропейська ініціатива в галузі професійної підготовки прозвучала у 1996 році на Міжнародній конференції ЮНЕСКО "Зміцнення ролі вчителів у стрімкозмінному світі", на якій піднімалося питання розвитку і модернізації системи підготовки вчителів. У матеріалах конференції зазначалося, що основною метою професійної підготовки є становлення вчителя, який зможе задовольнити потребу сучасного суспільства і буде спроможний виконувати такі професійні завдання:

- 1) озброїти учнів високим рівнем знань мовної і числової грамотності (literacy and numeracy);
- 2) сприяти передачі учням знань та традицій;
- 3) розвивати здатність учнів до адаптації у сучасному стрімкозмінному суспільстві;
- 4) стати прикладом для учнів;
- 5) розвивати партнерські зв'язки з батьками;
- 6) нести відповідальність за фізичне здоров'я учнів [4 : 14].

Головна мета загальноєвропейських реформ ініційованих Лісабонською стратегією (2000 р.) полягає в тому, щоб зробити Європейський союз найбільш конкурентоспроможною і динамічно економічною зоною, заснованою на знаннях. І першим кроком до цього є модернізація систем підготовки педагогічних кадрів у європейських країнах. Ці завдання прослідковуються в контексті Лісабонської стратегії.

У 2001 році в межах Лісабонської стратегії було затверджено низку документів, у яких визначалися функції й цілі професійної підготовки вчителів. Одним із таких стратегічних документів є "Педагогічна освіта і підготовка 2010", у якому вміщено перелік основних вимог до освіти і професійної підготовки вчителів: 1) залучення молоді до педагогічної діяльності; 2) підвищення престижу професії вчителя; 3) реорганізація системи професійної підготовки; 4) підготовка майбутніх учителів до праці в суспільстві знань [8]. У цьому документі наголошується на необхідності створення Європейського виміру в змісті педагогічної освіти та трансформації професійних дій учителя в нових умовах.

Отже, у кінці XX – на початку XXI ст. в Європі було розроблено низку міжнародних правових актів, які є орієнтирами розвитку суспільства. Зазначені в них основні принципи педагогічної освіти та ключові вимоги до підготовки педагогів-європейців повинні бути введені у кожній Європейській країні як

системні комплекси програм та напрями діяльності з модернізації системи професійної підготовки в руслі Лісабонських цілей і завдань розбудови Європи Знань.

Наступним кроком у реорганізації системи професійної підготовки майбутніх учителів стала прийнята Копенгагенською Європейською комісією (2002 р.) резолюція з модернізації професійної освіти і навчальних систем у європейських країнах, яка відома як Копенгагенська Декларація. Представниками Комісії зазначалося, що на сучасному етапі формування єдиного європейського простору найголовнішою ознакою професійної підготовки вчителя має бути її сконцентрованість на ідеях модернізації навчання. Для досягнення вищезазначених цілей необхідно:

- 1) підвищити рівень якості й використання інноваційних підходів у підготовці майбутніх учителів;
- 2) здійснювати підготовку висококваліфікованих спеціалістів відповідно до вимог ринку праці;
- 3) сприяти розвитку системи професійної освіти упродовж життя [5].

Предметом активної дискусії теоретиків є осмислення характеристик професії "європейського вчителя" відповідно до "європейського виміру освіти". Складовими "європейськості" як складової професійної компетентності вчителя визначені:

- європейська ідентичність. Європейський учитель є свідомим як свого національного коріння, так і належності до загальноєвропейської спільноти народів. Його цінності зумовлюють можливості викладання не тільки в рамках національних програм, а й поза ними. Готовність до прийняття різноманітності в рамках єдності є ключовим аспектом європейської ідентичності, що без упереджень ставиться до світу загалом;

- європейське знання, яке передбачає обізнаність учителя з особливостями освітніх систем інших країн, з освітньою політикою регіонального рівня. Вчитель повинен з повагою ставитися до своєї національної системи освіти і співвідносити якість її діяльності з іншими. Він повинен знати історію країн регіону та її вплив на розвиток сучасного європейського суспільства, бути обізнаним зі станом справ у Європі та у світі загалом;

- європейський мультикультуралізм. Європейський учитель з повагою ставитися до своєї національної культури та інших культур, володіє навичками впевненої, однак не домінуючої, поведінки з представниками інших культур;

- європейський професіоналізм. Європейський учитель має освіту, яка надає йому можливість викладати в будь-якій європейській країні. Він має "європейський" підхід до викладання предмета своєї спеціалізації та міжпредметних тем, що передбачає трактування навчального матеріалу з позицій європейської перспективи. Він обговорює з колегами з інших європейських країн питання змісту та методів викладання, запозичує досвід передових педагогічних традицій. Розвитку європейського професіоналізму допомагає практика розробки вищими навчальними закладами різних країн спільних навчальних програм та надання спільних академічних ступенів;

- європейська громадянськість. Європейський учитель повинен жити і працювати як громадянин Європи, який розділяє такі цінності, як повага до прав людини, демократія, свобода. Стиль його викладання має сприяти формуванню автономних, відповідальних та активних майбутніх громадян Європи;

- європейські виміри якості. Підготовка європейського вчителя передбачає наявність інструментів порівняння формальних ознак систем педагогічної освіти країн регіону. Засоби розвитку порівнюваності та прозорості систем вищої та професійної освіти, напрацьовані в рамках Болонського та Копенгагенського процесів, сприяють усуненню перешкод на шляху взаємовизнання кваліфікацій педагогічної освіти та розвитку мобільності вчителів;

- європейська мобільність учителів, яка включає навчання за кордоном, вивчення іноземних мов, ознайомлення з культурами інших народів, участь у програмах організованих обмінів студентами в рамках ЄС, індивідуальне працевлаштування за кордоном. Європейський учитель сприяє розвитку мобільності учнів у межах програм ЄС, що надає додаткові можливості взаємного навчання, нового розуміння європейської громадянськості [9].

Отже, кінець ХХ – початок ХХІ ст. характеризується євроінтеграційними процесами, спрямованими на розбудову єдиного освітнього світового простору. Для досягнення даної мети необхідна повна модернізація систем професійної підготовки країн ЄС. Великобританія стала однією з перших країн, у якій відбулася низка реформ з удосконалення даної системи і підвищення рівня підготовки майбутніх учителів.

Визначення стратегічних напрямів розвитку системи професійної підготовки вчителів стало пріоритетом діяльності спеціальної групи європейських експертів (Working group A), яка визначила вимоги до формування широкого спектру нових компетентностей учителя, зумовлених змінами в політичному, економічному та соціальному житті сучасного європейського суспільства. Отже, експертами визначено наступні групи нових професійних компетентностей учителя, на формування яких здійснюють вплив відповідні чинники:

1. Соціальними змінами зумовлена необхідність у формуванні таких компетентностей учителя:
 - а) компетентності у сфері громадянської освіти студентів:

- готовність до життя в мультикультурному суспільстві, яке забезпечує рівні можливості для особистісного і професійного розвитку всіх громадян;
- формування стилю життя, спрямованого на збереження навколишнього середовища;
- сприяння соціальній рівності в сім'ї, навчанні, суспільному житті;
- усвідомлення себе громадянином Європи та виконання функцій, що відповідають такому статусу;
- готовність управляти власним кар'єрним розвитком;

б) компетентності у сфері розвитку навчальних умінь студентів, необхідних для неперервної освіти в суспільстві знань:

- здобуття знань, що виходять за межі обов'язкової освіти;
- уміння будувати самостійне навчання упродовж життя;
- уміння отримувати нову інформацію;
- комп'ютерна грамотність;
- креативність та інноваційність;
- готовність до вирішення проблем;
- комунікативні уміння;

в) встановлення зв'язків між компетентностями, що передбачають уміння створення нових навчальних програм та знання предмета спеціалізації вчителя.

2. Збільшення змін у шкільному середовищі та різноманітність учнівства визначає необхідність формування таких компетентностей шкільного вчителя:

а) компетентності, які потребують урахування нових умов здійснення навчального процесу:

- уміння співпрацювати з учнями різного соціального, культурного та етнічного походження;
- організація навчального процесу та визначення успішності навчального процесу;
- співпраця з учителями-професіоналами, що здійснюють навчання одного й того самого контингенту учнів;

б) у позакласній роботі майбутній учитель має оволодіти такими компетентностями:

- укладання нових навчальних програм, участь в організаційному розвитку школи, в розробці нових форм оцінювання знань учнів;
- уміння співпрацювати з батьками учнів та іншими соціальними партнерами.

в) майбутній учитель повинен використовувати ІКТ у навчальному процесі та в професійній практиці [9].

Отже, нова роль учителя є результатом складної сукупності чинників, що зумовлюють суттєві зміни в житті європейської спільноти. Для її досягнення необхідні дії з боку уряду як у системі професійної підготовки майбутніх учителів, так і в галузі педагогічної освіти.

Після візиту євроекспертів до країн, у яких відбулися значні реформи педагогічної освіти, передусім до Великобританії, фахівцями було визначено критерії успішної реорганізації педагогічної освіти в країнах ЄС:

- визначення вимог до навчальних програм та оцінки якості знань у навчальних педагогічних закладах;
- контроль діяльності закладів педагогічної освіти органами державної влади;
- підтримка урядом закладів педагогічної освіти та шкіл у здійсненні їх діяльності;
- залучення до реформування педагогічної освіти зацікавлених сторін та визначення ефективності запроваджуваних змін [6].

Таким чином, тенденція до успішних інтеграційних процесів у системі професійної підготовки майбутніх учителів ставить перед урядом кожної європейської країни три завдання: по-перше, визначення професійних компетентностей, якими має володіти майбутній європейський учитель; по-друге, створення умов для здобуття цих компетентностей та розвитку їх упродовж життя, по-третє, складання ефективних навчальних програм, спрямованих на озброєння майбутніх учителів професійними компетентностями.

Враховуючи потреби розвитку нових напрямів європейського співробітництва було створено такі європейські організації, як Європейська Асоціація Вчителів (European Association of Teachers) та Національна Спілка Вчителів (National Union of Teachers), Європейська мережа політики у галузі педагогічної освіти (ENTEP – European Network on Teacher Policies), основна мета яких полягає у вирішенні питань організації єдиної стратегії професійної підготовки майбутніх учителів. Ці організації проводять міжнародні конференції, в яких обговорюються нові підходи до професійної підготовки педагогів.

Проблемами професійної підготовки майбутніх учителів займається також Асоціація підготовки майбутніх учителів у Європі (Association for Teacher Education in Europe – ATEE), головними завданнями якої є:

- забезпечення високого рівня професійної підготовки педагогів;
- обмін досвідом щодо використання ефективних форм і методів професійної підготовки;
- поширення передового педагогічного досвіду викладачів;
- забезпечення співробітництва вищих педагогічних навчальних закладів у країнах Європи [10].

Для підвищення професійного рівня підготовки майбутніх учителів у Англії було створено Рад з акредитації вчителів (CATE). Головна мета CATE – створення навчальних програм для коледжів

університетського рівня і педагогічних відділень університетів, а також контроль їх виконання вищими навчальними закладами, а і відповідність програм європейському рівню.

Ставши членом ЄС, англійський уряд почав активно залучати молодь до розбудови загальноєвропейського освітнього простору. У 1990 році в Англії на національній педагогічній конференції було прийнято рішення щодо включення курсу "Європейський вимір" до обов'язкових дисциплін педагогічних закладів. Основною метою курсу є поглиблення знань майбутніх учителів з питань розвитку країн ЄС; вивчення розвитку систем початкової, середньої та вищої освіти в різних країнах Європи; критичне сприйняття національного культурного стереотипу; створення умов для співпраці та обміну знань студентів та викладачів країн ЄС [11].

Окрім створення курсу "Європейський вимір", Англія брала активну участь у розробці трансєвропейських програм, в основу яких покладено вимоги щодо підвищення рівня професійної підготовки майбутніх учителів. До них належать: ЕРАЗМУС (ERASMUS), КОМЕТ (KOMETT), ТЕМПУС (TEMPUS). Вищезазначені програми спрямовані на розширення обміну студентів та викладачів між педагогічними закладами країн-членів ЄС. Велика увага приділяється оновленню навчальних програм підготовки майбутніх учителів.

Таким чином, Англія є активною учасницею розробки та реалізації трансєвропейських проектів. Таке співробітництво дає можливість підготовки мобільних учителів-європейців, здатних конкурувати на європейському ринку праці й задовольняти вимоги сучасного суспільства. В аналітичному документі ЕНТЕР "Що означає поняття "європейський учитель?" визначено, що "європейський учитель" повинен мати ті ж базові професійні уміння, що і будь-який кваліфікований учитель. Насамперед, він повинен мати високий рівень знань з предмета спеціалізації й успішно навчати учнів [12]. Для досягнення цієї мети необхідна реорганізація системи професійної підготовки майбутніх учителів з урахуванням євроінтеграційних процесів.

Процес реформування системи професійної підготовки майбутніх учителів Англії позначився низкою тенденцій, характерних для більшості європейських країн у руслі загальноєвропейських освітніх реформ:

- врахування вимог входження до "загальноєвропейського освітнього простору";
- зміцнення урядового контролю за підготовкою вчителів, акцентуючи увагу на централізацію в розробці навчальних планів і програм;
- стандартизація навчальних планів і програм;
- розширення загальноосвітньої та психолого-педагогічної підготовки майбутніх учителів;
- участь студентів і викладачів у дослідницьких проектах і експериментальних програмах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Алексевич Г. М. Реформа освіти у Великобританії / Г. М. Алексевич // Педагогіка і психологія. – 1994. – № 2. – С. 163–167.
2. Парінов А. В. Реформа вищої педагогічної освіти в Англії : передумови і тенденції розвитку : (кінець 80-х – початок 90-х років XX століття) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / А. В. Парінов. – К., 1995. – 190 с.
3. Сбруєва А. А. Тенденції реформування середньої освіти розвинених англійських країн в контексті глобалізації (90-ті рр. XX – початок XXI ст.) : [монографія] / А. А. Сбруєва. – Суми, 2004. – 500 с.
4. Укрепление роли учителей в меняющемся мире : проблемы, перспективы и приоритеты / Международная конференция по образованию. Сорок пятая сессия. – Международный центр конференций. – Женева, 1996. – 35 с.
5. Copenhagen Declaration of European Ministers of Vocational Education and Training and European Commission [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/education/pdf/doc125_en.pdf.
6. Education and Training 2010 : Implication for Teacher Education [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.europa.eu.int/comm/education/policies/2010/et_.html.
7. Every Child Matters : Change for Children. An overview of cross government guidance. Department for Education and Skills. – L. : Crown copyright, 2005. – 24 p.
8. The success of the Lisbon Strategy : First Joint Interim Report to the European Council 2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.Europe.Eu.int/comm/education/policies/2010/et_20010_en/html.
9. Сбруєва А. А. Глобальні та регіональні тенденції розвитку вищої освіти в умовах побудови суспільства знань / А. А. Сбруєва. – Суми, 2008. – 67 с.
10. European Journal of Teacher Education. – L. : 1998. – Vol. 20, № 3. – 275 p.
11. European Commission. Directorate-General for Education and Culture. A Memorandum on Lifelong Learning. Commission Staff Working Paper, SEC (2000) 1832. Brussels : European Commission, 2000.
12. Кузьмина Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Н. В. Кузьмина. – М. : Высшая школа, 1990. – 289 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Alekseyevych G. M. Reforma osvity u Velykobyritanii [Educational Reform in the UK] / G. M. Alekseyevych / Pedagogika i psykholohiia [Pedagogy and Psychology]. – 1994. – № 2. – S. 163–167.
2. Parinov A. V. Reforma vyshchoi pedagogichnoi osvity v Anglii : (kinets' 80-kh – pochatok 90-kh rokiv XX stolittia) [The Higher Education Reform in England : (the Late 80th – Early 90-th of the XX Century) : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.01 / A. V. Parinova. – K., 1995. – 190 s.

3. Sbrueva A. A. Tendensii reformuvannia serednoi osvity rozvynenykh anglomovnykh krain konteksty globalizatsii [The Reformation of Secondary Education in the Developed English-Speaking Countries in the Context of Globalization] : [monografiia] / A. A. Sbrueva. – Sumy, 2004. – 500 s.
4. Ukreplenie roli uchitelei v meniaiushchemsia mire : problemy, perspektivy i priority [Teachers' Roles Strengthening in the Changing World : Problems, Prospects and Priorities] / Mezhdunarodnaia konferentsiia po obrazovaniiu. Sorok piataia sessiia [The International Conference on Education. The Forty Fifth Session]. – Geneva 1996. – 35 s.
5. Copenhagen Declaration of European Ministers of Vocational Education and Training and European Commission [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : [http : //ec.europa.eu/education/pdf/doc125_en.pdf](http://ec.europa.eu/education/pdf/doc125_en.pdf).
6. Education and Training 2010 : Implication for Teacher Education [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : [http : // www.europa.eu.int /comm/education / policies / 2010 /et_.html](http://www.europa.eu.int/comm/education/policies/2010/et_.html).
7. Every Child Matters : Change for Children. An overview of cross government guidance. Department for Education and Skills. – L. : Crown copyright, 2005. – 24 p.
8. The success of the Lisbon Strategy : First Joint Interim Report to the European Council 2004 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : [http : // www. Europe. Eu.int / comm/ education/policies/2010/et_20010_en/html](http://www.Europe.Eu.int/comm/education/policies/2010/et_20010_en/html).
9. Sbrueva A. A. Global'ni ta regional'ni tendentsii rozvytku vyshchoi osvity v umovakh pobudovy suspil'stva znan' [Global and Regional Trends in Higher Education in Terms of Knowledge Society Formation] /A. A. Sbrueva. – Sumy, 2008. – 67 s.
10. European Journal of Teacher Education. – L. : 1998. – Vol. 20, № 3. – 275 p.
11. European Commission. Directorate-General for Education and Culture. A Memorandum on Lifelong Learning. Commission Staff Working Paper, SEC (2000) 1832. Brussels : European Commission, 2000.
12. Kuz'mina N. V. Professionalizm lichnosti prepodavatel'ia i mastera proizvodstvennogo obuchen'ia [Lecturer and Master's Professionalism in the Professional Teaching] / N. V. Kuz'mina. – M. : Vysshaia shkola, 1990. – 289 s.

Матеріал надійшов до редакції 02.04. 2012 р.

Полищук Л. П. Реорганизация системы профессиональной подготовки учителей Англии в условиях формирования европейского пространства высшего образования.

В статье рассматриваются радикальные изменения в системе профессиональной подготовки будущих учителей Англии, которые обусловлены такими внешними факторами, как процессы интеграции в сфере педагогического образования, направлены на образование единого европейского пространства и предвидят координацию стандартов подготовки учителей в Англии со странами Европейского Союза, введение единых требований к профессиональной подготовке будущих учителей, сотрудничество педагогических учреждений Англии с аналогичными в других странах Европейского сообщества.

Polishchuk L. P. The System Reorganization of the Professional Teachers' Training in England in the Condition of the European Educational Area Formation.

The article discovers the radical changes in the system of the professional teachers' training in England which dependent on such outside factors as integration in the sphere of pedagogical education and are directed on the integral European area formation and coordination of teachers' professional preparation standards in England with the countries of European Union, introduction of the integral demands to the future professional teachers' training, collaboration of the English pedagogical establishments with the analogous ones in the other countries of the European society.